

Makale Gönderim Tarihi: 22.06.2023

Makale Kabul Tarihi: 17.07.2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

NAZİ ALMANYASI'NDA VE SAVAŞ SONRASINDA ÇOCUK OLMAK: SEÇİLİ ÖYKÜLERDEKİ ÇOCUK KARAKTERLERİN DÖNEM EDEBİYATI BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRMALI ÇÖZÜMLEMESİ

BEING A CHILD IN NAZI GERMANY AND AFTER THE WAR: A COMPARATIVE ANALYSIS ON THE CHILD CHARACTERS WITHIN SE- LECTED STORIES IN THE CONTEXT OF PERIOD LITERATURE

Gökhan Şefik ERKURT¹

Sıla ÖZDİL²

Özet

İnsanlık tarihine bakıldığında savaşlar, hem sebepleri hem de sonuçları bakımından toplumları derinden etkileyen en uzun süreli ve kalıcı olaylardan biridir. İnsanın hayatında silinmez izler bırakan savaşlar ve onu izleyen dönemlerin yarattığı yıkım, insanın kendini ifade etme arzusuyla birleşerek çeşitli sanat eserlerine konu olmuştur. Birçok alanda olduğu gibi edebiyata yansıyan savaş olgusu, Almanya düşünüldüğünde özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında yazılan eserlerde yaygın olarak görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya, ekonomik, sosyal ve siyasal anlamda değişime uğramış, bu değişimler edebiyatta biçim ve içeriği etkilemiştir. Yeni bir edebi tür olarak ortaya çıkan “Alman Kısa Öyküsü” (Kurzgeschichte) türü ile dönemin sosyo-politik durumu konu edinilmiş, yazarlar savaşın anlamsızlığını, etkilerini ve neden olduğu maddi ve manevi yıkımı bu edebi türde eserler vererek işlemişlerdir. Savaşın etkisinin en çok, savaş döneminde yaşanan vahşeti anlamlandıramayan ve yaşama şansı ellerinden alınmış olan çocuklar üzerinde olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Savaş sonrası *Alman Kısa Öykülerinde* çocuk karakterlerin sıkça yer alması, bilinçli bir kullanımı gösterir niteliktedir. Çalışmanın bel kemiğini oluşturan bu düşünce, Heinrich Böll’ün *Dayım Fred* (Onkel Fred) ve Wolfdietrich Schnurre’nin *Jenö Arkadaşım* (Jenö war mein Ferund) adlı öykülerinde yer alan çocuk karakterlerin, dönemin özellikleri bağlamında karşılaştırmalı çözümlemesi yapılarak ortaya konulmak istenmiştir. Bu nedenle çalışmanın amacı, dönemin sosyo-politik tutumu göz önünde bulundurularak seçili iki kısa öykü örneğine çocuk karakterler üzerinden yorum getirmek ve İkinci Dünya Savaşı’nın etkilerini çocuk gözünden ortaya koymaktır. Çalışmada *Yorumsama (Hermeneutik) ve Alımlama Estetiği* (Rezeptionsaesthetik) yöntemleri doğrultusunda bir çözümleme yoluna gidilmiştir.

1 Doç. Dr., ADÜ FEF, Alman Dili ve Edebiyatı, erkurt@adu.edu.tr, ORCID 0000-0002-6826-7970.

2 Yüksek Lisans Öğrencisi, ADÜ SBE, Disiplinlerarası Karşılaştırmalı Edebiyat ABD, silazdil@gmail.com, ORCID 0009-0004-7595-894X.

Çözümleme sonucunda her iki öyküde de savaşın acımasızlığının çocuk karakterler kullanılarak tüm şeffaflığıyla ele alındığı ve evrensel değerlerden bahsedilerek öykülerin *Weltliteratur* (Dünya Edebiyatı) kavramına dâhil edildiği gözlemlenmiştir. Böylelikle kısa öykülerde çocuk karakterlerin kullanılmasının dünyada kalıcılığı sağladığı ve her insanın içindeki saflığa ulaşılmaya çalışıldığı düşünülmüştür. Bu sayede okurun geçmiş ile bugün arasında bir çıkarım yaptırılarak, savaş döneminde yaşanmış tüm gerçekleri yeniden düşünebilme zeminine çekildiği ileri sürülebilir.

Anahtar Kelimeler: Heinrich Böll, Wolfdietrich Schnurre, Savaş Sonrası Alman Edebiyatı, Yıkıntı Çocukları, Çocuk Karakter.

Abstract

Looking at human history, wars are one of the longest and most enduring events that profoundly affect societies both in terms of their causes and their consequences. The wars that left indelible marks on human life and the destruction caused by the following periods, combined with desire to express oneself, have been the subject of various work of arts. As in many fields, the phenomenon of war, which is reflected in literature, is widely seen in works written especially after the Second World War, when Germany is considered. After the Second World War, Germany has undergone economic, social and political changes, and these changes also has affected the form and content of the literature. With the genre of "German Short Story" (Kurzgeschichte), which emerged as a new literary genre, the socio-political situation of the period has been taken as subject and authors, by giving works in this genre, have dealt with the meaninglessness of the war, its effects and the material and moral destruction it caused. It is an undeniable fact that the impacts of the war are mostly on the children who cannot make sense of the atrocities experienced during the war and whose chance to live has been taken away from them. The frequent inclusion of child characters in post-war German Short Stories indicates a conscious use. This idea, which forms the backbone of the study, has been intended to put forward by making a comparative analysis of the child characters in the stories of Heinrich Böll's Uncle Fred (Dayım Fred) and Wolfdietrich Schnurre's Jenö My Friend (Jenö war mein Ferund) in the context of the characteristics of the period. Therefore, the aim of the study is to comment on these two examples of Short Stories selected taking into account the socio-political attitude of the period through children's characters and to reveal the effects of the Second World War from a child's point of view. In the study, an analysis path has followed in line with the methods of Interpretation (Hermeneutics) and Reception Aesthetics (Receptionaesthetic). As a result of the analysis, it has been observed that the brutality of war has been dealt with transparently using child characters in both stories and that the stories have been included in the concept of *Weltliteratur* (World Literature) by mentioning universal values. Thus, it has been thought that the use of child characters in Short Stories ensures permanence in the world and tries to reach the purity inside every human being. In this way, it can be argued that by making an inference between the past and the present, the reader is drawn to the ground of rethinking all the realities experienced during the war period.

Keywords: Heinrich Böll, Wolfdietrich Schnurre, Postwar german literature, Rubble Children, Children Character.

GİRİŞ

Nazi Almanyası 8 Mayıs 1945 tarihinde, İkinci Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak ayrılmıştır. Mağlubiyet sonrası dönemde Almanya, Federal Almanya Cumhuriyeti (BRD) ve Demokratik Almanya Cumhuriyeti (DDR) olmak üzere iki farklı yönetim şeklini benimsemiş birbirinden bağımsız iki ülkeye bölünmüştür. Batı Almanya olarak adlandırılan Federal Almanya Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri'nin (A.B.D.), Doğu Almanya olarak tanımlanan Demokratik Almanya Cumhuriyeti ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (S.S.C.B) yani dönemin Rusya'sının politik ve ekonomik etkisi altında kalmıştır. Böylelikle Doğu ve Batı bloğunun egemenliği himayesinde kalan iki Almanya'da edebiyat da gelişimini iki ayrı koldan devam ettirmiştir. S.S.C.B'nin güdümünde olan Doğu Almanya edebiyatında tematik olarak daha çok *emek* ve *işçi* kavramları ele alınırken, Batı Almanya'da ise savaşın neden olduğu yıkım, yoksulluk gibi konular merkeze alınarak işlenmiştir. Nazi döneminde yer alan *Vatan ve Kan Edebiyatı* (Blut und Boden Dichtung) akımı Hitler iktidarının yenilmesiyle sona ermiştir. Savaş sonrasında gelişen edebiyat, "Nachkriegsliteratur" (Savaş Sonrası Edebiyat), "Trümmerliteratur" (Yıkıntı Edebiyatı) veya "Kahlschlagliteratur" olarak adlandırılmıştır. Ancak savaşın hemen ardından ortaya çıkan edebi akım Gürsel Aytaç'ın deyimiyle "Yıkıntı Edebiyatı" olarak isimlendirilen "Trümmerliteratur" olmuştur (Aytaç, 2012: 360). Yıkıntı Edebiyatı (Trümmerliteratur) adı verilen yeni yazın hareketindeki yıkıntı sözcüğü sadece savaşta yıkılan binaları değil, hayallerin ve umutların tahrip oluşunu da temsil etmektedir. Bu yıkıntılardan yeni bir Almanya oluşturularak sosyal ve ekonomik hayata sıfırdan başlanması hedeflenmiştir. Ancak bu dönemde devlet ilişkileri çabuk onarılırken, insanların yaşadığı yıkıntılar hemen düzeltilememiştir. Savaş döneminde acı çeken, maddi ve manevi yıkıntılar yaşayan insan, yaşanılanları anlatmak, geçmişle hesaplaşmak istemiş ve içinde buldukları vahim durumun üstesinden gelebilecek bir teselli arama ihtiyacı duymuştur. Çocukluk ve gençlikleri savaş meydanlarında geçen, her şeyini kaybetmiş yazar ve şairler, kendilerine yeni bir edebiyat kurmaya çalışmışlardır. Böylelikle teselli bulma ihtiyacını edebiyat çevresinde gidererek her şeye sıfırdan başlamak istemişlerdir.

Her ne kadar savaştan mağlup olarak ayrılmış olursa da, 1945 yılı yazar ve şairler için bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü Almanya'da sanat, sosyal yaşam ve düşünce gibi alanlarda yenilikler oluşmaya başlamıştır (Erkurt, 2021: 17). Nasyonal Sosyalizm döneminde hayalleri, idealleri ellerinden alınmış yazarların gençlikleri, rejimin baskısı ve savaşın zor şartları altında boşa harcanmıştır. Bunların arasında belki de dünya mirası ve kültürü düşünüldüğünde değerinden çok eksikliğine bozulmuş olan sanatçılar savaş sonrasında ortaya çıkmışlardır (Erkurt, 2021: 18). Savaş sonrası dönemi yazarları, insanları mutlu bir hayata çekmenin çok gaddarca olacağını savunmuş, yaşanılanların hemen geçebilecek cinsten olmadığına dikkat çekerek kendi kuşaklarının sözcülüğünü yapmışlardır. Bu nedenle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından edebiyat çalışmalarında yeni bir dönem başlamıştır. Nasyonal Sosyalist Dönemde yazmalarına izin verilmeyen yazar ve şairler edebi gelişmelerden geri kalmış ve bu alanda bir eksiklik hissetmişlerdir. Savaş sonrasında ise edebiyat dünyasındaki bu eksikliklerin farkına varılmış ve modern yabancı yazarlar incelenmeye başlanmıştır. Bu dönemde Amerikan Edebiyatının önemli türü olan "Short Story" (Kısa Öykü) benimsenmiş ve dönemin sorunları kısa öykü türünde işlenmiştir. Bu öyküler, kısa anlatılar (Kurzerzaehlungen) ve uzun öykü (Novelle) gibi yenilenmeyi benimseyen Alman edebiyatı geleneğinin bir uzantısı olarak da görülebilir (Gelfert, 2004: 11). Kısa öyküler ile dönemin sosyo-politik durumu konu edinilmiş ve bu edebi tür, yazarlar için yeni bir başlangıç ümidi oluşturu-

muştur. Böylelikle dönemin yazar ve şairleri, tüm çağın insanlığa yaşattıklarını yansıtmak için birer ayna görevi görmüşlerdir. Çalışmada ele aldığımız Heinrich Böll (1917-1985) ve Wolfdietrich Schnurre (1920-1989) bu görevi üstlenen yazarlar arasında bulunmaktadır. Heinrich Böll, dönemin Alman ordusunda altı yıl piyade olarak görev yapmış, 1945 yılının Nisan ayından Eylül ayına kadar savaş esiri olarak İngiliz ve Amerikalıların elinde tutsak kalmıştır (Erkurt, 2021: 128). Böll, esir hayatından sonra eve döndüğünde karşısında yıkılmış bir Almanya bulmuştur. Bu yıkıntıyla birlikte kalacak evleri, çalışacak işleri olmayan insanların hayatta kalma mücadelesi onu derinden etkilemiş ve bu durum bilinçaltında yer edinmiştir. Bu sebeple yazar kendisini savaş kuşağının temsilcisi olarak görmüş, bu kuşağın çaresizliğini, yoksulluğunu dile getirmeyi görev bilmiştir. Schnurre ise İkinci Dünya Savaşı'na tanıklık etmiş, ancak insan olma erdemini sürdürmek ve ideal bir dünyaya kapı açmak için edebiyatı kullanarak halka yol gösterici olmuş ve her şeye rağmen insanları yüreklendirmiş bir yazardır (Selçuk, 1996: 3). Savaş sonrasında yazılan eserlerin yazar olmanın ötesinde, dönemi gözler önüne sermek adına yazıldığını savunmuş ve şu ifadeyi kullanmıştır: “Savaş sonrasında yazılanlar, yazar olmayı amaçladığımız için yazılmamış, başka bir çare olmadığı için yazılmıştır. O dehşetli savaş deneyiminin sonunda bir uyarı olarak yazılmıştır” (Kargı, 2019: 26). Edebi kariyerine kısa öykü türüyle başlayan Böll, bu türün kendisine anlatım disiplini kazandırdığını belirterek kısa öykünün çekiciliğini hep koruduğunu söylemiş ve ustalığını bu edebi türün özelliklerini uygulayarak ispat etmiştir (Aytaç, 2012: 413). Kısa öyküleri nesir türünün en alımlısı olarak tanımlayan Böll’ün (Berg vd., 1981: 598) yanı sıra Schnurre de *söylemek zorunda olduğunuzu açık söyleyin* düşüncesiyle yazılan düz yazı türü şeklinde açıklamıştır (Kurt, 2019: 133).

Kısa öykülerde ele alınan konular genellikle askerlerin savaşta yaşadıkları ve savaşın siviller üzerindeki etkileridir ve kullanılan başlıca motifler ise ölüm, esaret, vatana dönüş olarak özetlenebilmektedir. Konular, açık, sade ve anlaşılır bir dil tercih edilerek işlenmiştir. Bu dönemde daha sade ve gerçekçi bir dil tercih eden yazarlardan bazılarının metinleri açık birer manifesto niteliğinde yazılmıştır (Erkurt, 2021: 21). Bu bağlamda dönemin yazarlarının kısa öykü türünde ele aldıkları konular ile okuyucuları bilinçlendirmek istediklerini söylemek mümkündür. Ancak dönemin yazarlarının amaçları yaşanan sıkıntılara çözüm üretmek olmamış, sorunlara çözüm üreten kişinin okuyucu olması istenmiştir. Bu durum *Trümmerliteratür* akımında bilinçli olarak yapılan bir harekettir (Kurt, 2019: 132).

Kısa öykülerdeki kişiler, savaştan etkilenen ve sıradan insanlardan seçilmiştir. Özellikle karakterlerini kaybolmuş kuşaktan seçen yazarlar bu kişileri kısa öykülerde yaşatmayı hedeflemişlerdir. Bu kuşaklar içerisinde en fazla zarar görüp yitip gitmiş olanların başında şüphesiz ki çocuklar gelmektedir. Yaşları ve dünyayı algılayış biçimleri göz önünde bulundurulduğunda savaştan en çok etkilenenler arasında çocukların bulunduğu aşikârdır. Geleceğin teminatı olarak kabul edilen milyonlarca çocuğun İkinci Dünya Savaşı'nda hayatını kaybetmesi, geleceğin oluşturulmasında rol sahibi olmalarını engellemiştir. Nazi döneminde birçok çocuk çeşitli işkencelere ve deneylere maruz kalmış, bazıları toplama kamplarına götürülürken, bazıları da toplama kamplarında yaşamını yitirmiştir. Hayatta kalmayı başaran çocuklar ise ağır travmalar yaşamış, tanık oldukları vahşet normal bir hayat sürmelerine engel olmuştur (Karasubaşı, 2015: 441). Kaldı ki ruhen ve duygusal olarak yıkıma uğrayan çocuklar sadece Nazilerin kendilerine karşı gördükleri gruplardaki çocuklar da değildir. Alman halkı içerisinde nasıl ki dönemin iktidarından zarar gören kesimler çok ise aynı şekilde dönemin alman çocukları da fiziksel ve duygusal anlamda zarar edenlerdendir. Üstelik çocuklar için bu sıkıntılı dönem sadece

Naziler tarafından yapılanlarla sınırlı değildir. İttifak kuvvetlerinin Almanya'ya girişiyle birlikte çocukların gördükleri bedensel ve ruhsal zararlar Miriam Gebhardt'ın *Askerler Geldiğinde* adlı kitabı içi yaptığı araştırmada en korkunç boyutlarıyla yer almaktadır (bkz. Gebhardt, 2016). Hatta bebek yaşlarında çok zor şartlar içerisinde hayatla tanışanların yaşamlarının devamında büyük zorluklarla mücadele etmek zorunda kaldıkları ve kendi hayatları için olmadık durumlara dayanmayı öğrendikleri çeşitli eserlerde dile getirilmiştir (bkz. Opdyke,1999). Birçoğu evsiz ve ailesiz olarak yaşam savaşını devam ettiren çocuklar ve gençlerin sayılarının savaş yıllarıyla sonrası süreçte binleri bulduğu bilinmektedir (Haffner, 2019: 5). Savaşın getirdiği maddi manevi büyük yıkımdan etkilenen bu çocukların hayatlarını, yaşadıklarını konu edinmiş birçok edebiyat eseri kaleme alınmış ve hayatları yıkılan bu çocuklar günümüze kadar Trümmerkinder (Yıkıntı Çocukları) olarak anılmışlardır (bkz. Borrmann, 2018). Temelde ideolojik ve politik sebeplere dayanan savaş ve çatışmaların edebiyat aracılığıyla yansız şekilde toplumsal hafızaya alınmasına çocuk karakterlerin katkı verdiği söylenebilir. Dönemin şartlarını, kurbanlarını eserlerinde kullanan yazarlara göre bir toplumun özü her türlü siyasi düşünceden uzak olan çocuğun gözüyle aktarılabilmektedir (Altunbay & Çakır, 2018: 97). Bu nedenle yazarların kısa öykülerde savaş dönemindeki acımasızlığı çocuk karakterlerin gözünden anlatarak okuyucuya aktarmaya çalıştıklarını söylemek yerinde olacaktır. Bu noktada kısa öykü yazarlarının amacı için dönemin sosyo-politik durumunu her türlü siyasi inisiyatiften arınmış çocuk karakterler aracılığıyla okuyucuya aktarmak olduğu yorumu yapılabilmektedir. Böylelikle savaşta ölen bir çocuğun kısacık hayatı kadar kısa, bir o kadar da derin anlamlar içeren öyküler adeta kıssa olma özelliği kazanarak okuyucuyla buluşmuştur. Yazarların yetişkinler tarafından kurulan sistemi, Nazi döneminde yapılanları ve savaşın anlamsızlığını çocukların bu özelliklerinden yola çıkarak gelecek nesillere aktarmak istedikleri ve bunu eserlerinde çocuk karakter kullanımına özen göstererek yaptıkları ileri sürülebilmektedir.

Çalışmanın başında da bahsettiğimiz gibi savaşın çocuklar üzerindeki etkisi oldukça fazladır. Savaş, çocuklar üzerinde geri dönüşü olmayan derin psikolojik yaralar açmıştır. Çocuklar her türlü siyasi düşünceden arınmış bir şekilde olayları topluma ayna tutarcasına ve yansız bir biçimde ifade edebilecek yapıdadırlar (Altunbay & Çakır, 2018: 97). Bu noktada savaşa bizzat katılmış, esir düşmüş veya rejimin baskısıyla yıpranmış olan yazarların ve şairlerin yaşanılanları yansıtmak için üstlendikleri ayna görevini özellikle çocukların bu yapılarından faydalanarak gerçekleştirdikleri de düşünülebilmektedir. Savaş olgusunun işlendiği edebi metinlerde yer alan çocuk karakterler, savaşın insan yaşamına etkisine çocuk gözüyle bakabilmeyi sağlamakta ve bu sayede okura bakış açısı farklılığı sunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Alman Kısa Öyküsü türünün karakterlerinden biri olan çocukların dönemin sosyo-politik özellikleri bağlamında analiz edilebilmesi için öncelikle Nazi İktidarına yönelik bilgilere yer verilmiştir. Ardından Nazi döneminde çocukların yaşadıkları ele alınmış olup, bunların *Alman Kısa Öyküsü'*ne yansımaları değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler sonucu edinilen bilgiler, seçili öykülerin çözümlemesini yapabilmek için yol gösterici olmuştur.

1. NASYONEL SOSYALİZM İKTİDARI VE NAZİ ALMANYASI'NDA ÇOCUK OLMAK

1.1. Nasyonal Sosyalizm İktidarı

Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak ayrılan Almanya, 1918 yılında Friedrich Elbert tarafından kurulan Weimar Cumhuriyeti ile demokrasi denemesine geçmiştir. Başarısızlıkla sonuçlanan bu girişime ekonomik ve toplumsal faktörlerin de eklenmesiyle Almanya, siyasal yaşamda büyük bir yıkıma uğramıştır. Ülkenin felakete sürüklenmesinin en temel sebebi ise Versay Antlaşması (18 Haziran 1919) olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından zafer kazanan güçler (Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa ve diğer müttefik devletler) Almanya'ya Versay Antlaşmasını imzalatarak ülkeye zorlu koşullar dayatmışlardır. İşgal tehdidi altında kalan Almanya, antlaşmayı imzalamak zorunda kalmış ve bunun yanında askeri gücünü ve topraklarını kaybetmiş, büyük miktarda tazminat ödemeyi kabul etmiştir (Hawes, 2017: 160). Bu antlaşma Almanya'da siyasi hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Alman tarihinde kara leke olarak nitelendirilen antlaşma sonucu ülke itibar kaybetmiş ve felakete sürüklenmiştir. Bunun üzerine Adolf Hitler, Versay Antlaşmasını yürürlükten kaldırmayı amaç edinmiştir. Antlaşmayı tersine çevireceğine dair söz veren Hitler, insanlara daha iyi bir hayat, yeni bir Almanya vaat etmiştir. Versay Antlaşması dışında savaş sonrası Almanya'nın felakete sürüklenmesindeki bir diğer faktör, ekonomik düzenle ilişkilidir. Sanayinin çökmesi, dış pazarın daraltılması ve sömürgelerin kaybedilmesiyle üretimde düşüş yaşanmış, işsizlik ve yoksulluk Almanya'yı büyük bir çıkmaza sokmuştur. Bunun yanında savaş sonrası ödenmesi gerekli olan tazminat borçları da ekonomiyi bir hayli sarsmıştır. Bu durum sonucunda Weimar Cumhuriyeti'ne karşı tahammülsüzlük artmıştır. Ayrıca 1932 itibarıyla yaşanan "Ekonomik Buhan" Almanya'yı derinden etkilemiş, milyonlarca insan işsiz kalmıştır. Bu süreçte Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı'nda aldığı onur kırıcı yenilgi de Alman halkının belleğinden silinmemiştir. Böylelikle durumu düzeltereğine dair söz veren Hitler, destek kazanmış ve halk yeni bir liderin yükselişinin fitilini ateşlemiştir (Hawes, 2017: 170-174).

Ülke içindeki iktidarsızlığı göz önünde bulunduran Hitler, insanlara daha iyi bir hayat, yeni bir Almanya vaat ederek halkın özlemine hitap etmiş ve 30 Ocak 1933'te Alman şansölyesi ilan edilmiştir. Hitler tüm yetkilerin tek elde toplanacağı totaliter bir diktatörlük kurma yolunda merkezi Nazi kontrolünü oluşturabilmek için ilk olarak, eyalet hükümetlerini ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Böylelikle Nasyonal Sosyalist Parti'si Almanya'nın izin verilen tek siyasi partisi olmuştur. Bunun sonucunda Almanya adeta tek parti diktatörlüğünün yönetimi haline gelmiştir (Hawes, 2017: 181-183,189).

Naziler kültür, eğitim, ekonomi, hukuk ve sanatı kontrol altına almış, sendikaları kapatmış ve işçileri Nazi partisine girmeye zorlamıştır. Hükümet kadrolarına Nazi Parti üyelerinin atanmasıyla Hitler'in otoritesi artmıştır. 1934'ten itibaren Nazi hükümetini eleştirmek yasaklanmış, Alman anayasasındaki ifade ve basın özgürlüğü hükümsüz kılınmıştır. Gazete, dergi, kitap, tiyatro, müzik, sinema, radyo gibi iletişim kanalları kontrol altına alınmış, düşünceler rahatça ifade edilememiştir. Binlerce işsiz adam Nazi Fırtına Birlikleri'ne (Sturmabteilungen) katılmıştır. SA olarak adlandırılan bu birlikler Almanya'da tüm kapıları dolaşmış ve Hitler'e düşman olanları belirlemeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra Hitler'in kişisel güvenliğini sağlamak için kurulan ve muhafız birliği olarak adlandırılan SS (Schutz-Staffel) birimleri, tüm toplumu kontrol altına alacak faaliyetle-

rini arttırmıştır. Bu birimler ilerleyen dönemlerde toplama kamplarının muhafızları olarak görev yapmışlardır. Tek siyasi parti haline gelen Nazi Partisi, muhalefet örgütlerinin tümünü ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Demokrasi Almanya’da sona ermiş gibidir (Hawes, 2017: 185). Bu nedenle SA ve SS birlikleri siyasi muhalifleri toplama kamplarında kötü şartlar altında bırakılmışlardır. Bu düzenlemelerle Hitler iktidarının temel hedefi; Nasyonal Sosyalizm düşüncesini siyasi, ekonomik ve toplumsal alanda hâkim kılmak olmuştur.

Tüm bu düzenlemelerin ardından Hitler, diktatörlüğünü başlatmıştır. Hitler kan ve ırka dayalı bir milliyetçilik politikası izlemiş ve bununla ilgili fikirlerini her fırsatta dile getirmiştir. Hitlerin milliyetçilik politikasıyla Nasyonal Sosyalizmde Almanların en üstün ırkı temsil ettiği düşüncesi benimsenmiştir. Konuşmalarında ve yazılarında ırksal “Ari” olarak isimlendirdiği Alman ırkının üstünlüğüne inanmış ve Almanların dünyayı ele geçirebilmesi için saf kalması gerektiğini savunmuştur. Bu üstünlüğü ve saflığı korumayı ise devletin kutsal görevi olarak nitelendirmiştir. Hitler partinin program içeriğini ise tamamen ırkçılık üzerine kurmuştur. Almanya’da ırksal saflık isteyen Hitler, ikinci sınıf ırkları yönetmenin Almanya’nın kaderi olduğunu söyleyerek Yahudileri düşman olarak tanımlamıştır.

Nasyonal Sosyalizmde benimsenmiş olan ırkçı düşünceler, 19. yüzyılda Almanya’da gelişmeye başlayan Volkisch hareketinin devamı niteliğindedir. “Alman ırkının üstünlüğünü savunan Volkisch hareketi, ırkın saflığının bozulmaması için her türlü etnik temizlik faaliyetinin gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmuş ve 1905 yılında Alman Irk Hijyeni Topluluğu (Deutsche Gesellschaft für Rassenhygiene) isimli bir kurumun kurulmasını sağlamıştır” (Baştürk, 2013: 73). Bu süreçte Yahudi düşmanlığı gerek yazılı, gerek görsel tüm iletişim araçlarıyla sürekli olarak işlenmiş ve bir süre sonra eyleme dökülmüştür. İlk olarak siyasi, kültürel, toplumsal ve ekonomik alanda Yahudiler ötekileştirilmiş ve kamusal yaşamdan tamamen dışlanmışlardır. Bu ayrımcı düşünceler yasalarla devreye sokularak Aryan ırkından olmayan herkesin özgürlüğü ve yaşamı ellerinden alınmıştır. Eğitim, eğlence, sağlık ve sanat alanında Yahudilerin uzmanlaşmasının önüne geçilmiş, vatandaşlıkları ellerinden alınmış, Alman ırkından kişilerle evlenmeleri yasaklanmış, Alman üniversitelerine, tiyatrolara, havuzlara kamusal eğlencelere, parklara ve benzeri etkinliklere katılımları engellenmiştir.

Nazi Almanya’sı ve müttefiklerinin 1933-1945 yıllarında Yahudilere karşı uyguladıkları politikalar farklılık göstermiş olsa da Yahudi kimliğini taşıyan tüm insanlar zulme uğramıştır. Milyonlarca Yahudi gettolara, toplama kamplarına ve zorunlu çalışma kamplarına gönderilmiştir. İnsani olmayan koşulların uygulandığı bu politikalar sonucu çok sayıda Yahudi hayatını kaybetmiştir. İktidara geldiği günden itibaren Yahudilere Almanya’da yaşam alanı bırakmayan Hitler “Yahudi Sorununa Nihai Çözüm”(Endlösung de Judenfrage) olarak adlandırılan bir planı uygulamıştır. Bu çözüm, Avrupa’daki Yahudilerin sistemli bir biçimde toplu olarak katledilmesidir. Hitler iktidarının 1941-1945 yılları arasında uyguladığı Yahudi Soykırımı (Holocaust) tarihin en büyük insanlık suçu arasında sayılmaktadır. “Nihai Çözüm” adı altında toplu katliamlar yapan Naziler milyonlarca Yahudi’yi çeşitli işkencelere maruz bırakarak katletmiştir (Hawes, 2017: 193-196). Alman ırkının saflığını koruma politikasının Yahudilere uygulanmasının yanında Romanlar (Çingeneler), homoseksüeller, fiziksel ve zihinsel engelliler de bu politikanın kurbanı olmuşlardır. Örneğin Nazi devleti 14 Temmuz 1933’te Irksal Saflık Yasası’nı çıkararak insanların üremesine devlet düzenlemesi getirmiştir. “Kalıtsal Hastalığa Sahip Çocukların Engellenmesi Yasası”nı çıkartan Adolf Hitler, ikinci ırk olarak kabul edilenlerin çocuk sahibi olmalarını engellemek için kısırlaştırmayı gerekli kılmıştır. Bunun üzerine Alman doktorlar kadınları kısır-

laştıran çocuk sahibi olmalarını imkânsız hale getirmişlerdir. Nazi öğretmenler okullarda öğrencilerin Ari ırktan olup olmadıklarını tespit etmek için ideal saç ve göz renginin yanında öğrencilerin kafatası ve burun uzunluğunu ölçmüşlerdir. Böylelikle Yahudi ve Çingene olan öğrenciler aşağılanmışlardır.

Bir sonraki başlıkta ayrıntılı bir şekilde ele alacağımız Nazi iktidarında yaşamış olan çocuklar bu dönemin en savunmasızları olarak ifade edilebilmektedirler. Naziler kendi ideolojileri kapsamında istenmeyen ya da tehlikeli olarak gördüğü çocuk gruplarının öldürülmesini desteklemiştir. Bunun sonucunda milyonlarca çocuk hayatını kaybetmiş, hayatına devam edebilen çocuklar ise büyük sarsıntı yaşamışlardır.

1.2. Nazi Almanyası'nda Çocuk Olmak

İkinci Dünya Savaşı'nın insan yaşamına etkileri, yaşları ve dünyayı algılayış şekilleri göz önünde bulundurulduğunda şüphesiz ki en çok çocuklarda görülmektedir. Yahudi ve binlerce Roman (Çingene) çocuğu, çocuk esirgeme kurumlarındaki fiziksel ve zihinsel engelli Alman çocukları, Polonyalı çocuklar ve işgal edilen Sovyetler Birliği'nde yaşayan birçok çocuk acımasızca katledilmiştir (Hawes, 2017: 195). Savaş süresince milyonlarca insan toplama Kamplarına götürülmüş ve birçoğu bu kamplarda öldürülmüştür. Kampa götürülen kişiler arasında yer alan çocuklardan bazıları kamplara getirilirken, bazıları kamp şartlarında ve zorunlu olarak çalıştırılarak, bazıları ise doğduktan hemen sonra veya tıbbi deneylerde kullanılarak öldürülmüştür. Toplama Kamplarına gelen çocuklardan birçoğunun ilk olarak karşılaştıkları manzara gaz odaları ve ölüm olurken, bazıları da açlıktan hayatını kaybetmiştir. Auschwitz-Birkenau ve Majdanek Toplama Kampları, çocukları ve diğer insanları çalışmaya zorlaması bakımından diğer kamplardan farklılaşmıştır. Bunun sonucunda çocuklar yavaş bir ölüme tanık olurken dönemin kardinalleri dahi otoriter ideolojiyi desteklemişlerdir (Hawes, 2017: 193-194). Ölen insanların giysileri ise başta çocuklar olmak üzere kampta çalışanlar tarafından toplanıp kamyonlara konulmuş ve belirli bir bölgeye taşınmıştır. Böylelikle aralarından bazıları aynı felaketi yaşamaktan kurtulma imkânı bulabilmiştir. Karasubaşı'nın da verdiği örnekte görüldüğü üzere “Sabibor Toplama Kampına götürülen küçük bir çocuk hemen öldürülmeyip, üç yıl boyunca öldürülen insanlardan kalan ayakkabıları toplayarak bir araya getirmesi için hayatta tutulmuştur” (Karasubaşı, 2015: 444). Çalışma Kamplarında kullanılmayacak kadar küçük görülen çocuklar ise “işe yaramaz yiyciler” olarak nitelendirilmiş ve toplu mezarlara koyulacak ilk kurbanlar arasında yer almışlardır. Buna ek olarak özellikle kış günlerinde SS subayları çocuklu kadınları açık havada bırakmıştır. Kısa bir süre sonra üşüyen çocuklar ağlamaya ve bağırırmaya başlamışlardır. Karasubaşı ilgili makalesinde Gitta Serny'den yaptığı alıntıyla bu olayı şu ifadelerle aktarmıştır:

“ Önce bir kadının sağır edici bağıırışı ve sonra tüm kadınların çığlıkları ağlayan çocukların hıçkırıklarıyla karışıyordu. Çığlıklar kâbus gibiydi. Birden kadınların çığlıklarına birçok kazın bağıırtısı karışıyor Sonrasında yaklaşık üç yüz kazın bahçede çığlık ve ağlama seslerini baskılasın diye tutulduğunu öğrendik” (Karasubaşı, 2015: 445).

Auschwitz toplama kampına bir çocuk olarak giren ve kamptan kurtulmuş olan Malka Zaken, Anne Frank-Parallel Stories adlı filmde verdiği bir röportajda bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Auschwitz'te üç yıl kısa bir süre değil. Gece ikide dışarıda bırakılıyorsunuz, çok

soğuk, üstünüzde kıyafet yok, hiçbir şey yok, çıplak. Kesinlikle korkmuştum. Bu en büyük korkuydu” (Fedeli, 2019).

Auschwitz Toplama Kampında çalışamayacak kadar küçük olan çocuklar kampa girer girmez öldürülmüştür. Bazı çocuklar ise Nazilerin ırksal ve ideolojik ilkelerini ilerletme amacıyla yapılan tıbbi deneylerin kurbanı olmuşlardır. En ünlüsü, “ölüm meleği” olarak bilinen Joseph Mengele’nin çeşitli hastalıkların genetik kökenlerini öğrenebilmek için tek ve çift yumurta ikizleri üzerinde yaptığı deneylerdir. Yahudi ve Roman çocukları uygulanan acımasız deneylerin kurbanı olmuştur. 1942’de aileleriyle sınır dışı edilen dört ve altı yaşlarındaki Tatiana Bucci ve Andra Bucci kardeşler kampta yaşamış ve kurtulmayı başarmışlardır. İki kardeş deneylerden kurtulmuş olsalar da henüz yedi yaşında olan kuzenleri Sergio için aynı durum söz konusu olmamıştır. Andra Bucci o anı şu sözlerle anlatmıştır:

“Hatırlarım bir iki kişi geldi, Mengele olabilirdi. Bize annemizi görmek isteyip istemediğimizi sordu. Neungamme’den gelen sahte doktor bazı yetişkinler üzerinde tüberküloz ve lenf bezleri alanında deneyler yapıyordu. Aklına çocuklar üzerinde de deneyler yapmak geldi. Mengele’den bu çocukları istedi. Gardiyanlardan biri “Annenizi görmek istiyorsanız bir adım öne gelin dediklerinde gitmeyin” dedi. Sergio’yu öne adım atma diye uyardık ama bizi dinlemedi. Yirmi çocuk on erkek, on kız öne adım attı” (Fedeli, 2019).

Örneklerde de görüldüğü üzere deneylere kurban giden daha birçok çocuk kamplarda yaşamını yitirirken bunun yanında kurtulan çocuklar da olmuştur. Ancak her ne kadar kurtulmuş olsalar da acıları hiçbir zaman dinmemiş, yaşananlar unutulmamıştır.

Almanya’nın Aryan nüfusunu artırmak için 1935 yılında Heinrich Himmler tarafından üreme kampları kurulmuştur. “Lebensborn diğer adıyla Yaşam Kaynağı projesi; arî ırkın özelliklerine sahip olan, diğer bir ifade ile ırk olarak değerli addedilen genç kadınların -evli ya da bekâr olmasına bağlı olmaksızın- üremesini sağlamak amacıyla çeşitli merkezlerin oluşturulmasını içermiştir” (Baştürk, 2013: 100). Burada doğan çocuklar uygun yaşa geldiklerinde Nazi öğretisini içselleştirmeleri için eğitim sürecine dâhil edilmiştir. Buna ek olarak Almanya’nın doğusunda kalan ülkelerden ve Toplama Kamplarından sarışın, mavi gözlü görünüme sahip olan çocukları toplayıp onları Almanlaştırma düşüncesi oluşturulmuştur. Komutan Himmler Alman ırkından olmayan ancak görüntüsüyle benzerlik taşıyan çocukların Almanya’ya getirilmesini ve Almanlaştırılmaları için elemelerden geçmeleri gerektiğini duyurmuştur. Dış görünüşleri uyan iki - on iki yaş arasındaki çocuklar Polonya’dan alınarak tıbbi ve psikolojik testlerden geçmek üzere Almanya’ya götürülmüştür. Kuzeyli olan çocuklar ise doğrudan Lebensborn kuruluşuna ait eğitim birimlerine götürülmüşlerdir. Buradaki çocuklar çocuk sahibi olamayan Alman ailelere verilmiştir. Bu bağlamda sadece Auschwitz-Birkenau Toplama Kampından altı yüz yetmişten fazla çocuk Lebensborn’a teslim edilmiştir. Tüm bunlara rağmen Almanlaştırılmalarında sıkıntı yaşanan çocuklar öldürülmüştür (Aumayr ,2023: 21-22).

Hitler iktidarının ulusal hedefleri gerçekleştirmek üzere uyguladığı tüm bu politikalar çocukların yaşamlarının devlet tarafından kontrol edilmesine sebep olmuştur. İktidara geldiği andan itibaren çocukların masumluğunu, saflığını, hayallerini tümüyle ellerinden alan NSDAP ve uygulanan politikalar hiçbir zaman unutulamamıştır. 1945 yılında yapılan Ateşkes sonucunda tüm Toplama Kampları devre dışı bırakılmış ve tüm tutsaklar serbest kalmıştır. Kamplara çocuk yaşta girmiş ve hayatta kalmayı başarmış kişiler, kamplardan yetişkin olarak ayrılmışlardır. Bu çocuklar savaşın bitimiyle birlikte gözlerini bilmedikleri bir dünyaya açmışlardır. Savaş esnasında yaşananlar ağır travmalar oluşturmuş, bilmedikleri hayata belleklerine kazınan yıkıcı darbelerle alışmak zorunda kalmışlardır. Milyonlarca ölen çocuk ise hayalleriyle ve umutlarıyla birlikte yok olmuştur.

Çalışmanın bu kısmına kadar ele alınan veriler doğrultusunda savaşların, sebepleri ve sonuçları bakımından devlet, halk ve dünya genelinde daha uzun ve daha kalıcı etkilere neden olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Bu nedenle savaş sadece maddi kültüre yönelik silahlı bir eylem olarak değil insanlığa duysal ve psikolojik etkisi boyutuyla da değerlendirilmelidir. Bir önceki bölümde de bahsedildiği gibi savaşın çocuklar üzerindeki etkisinin bir hayli fazla olması hasebiyle savaş, çocuklar üzerinde geri dönüşü olmayan derin psikolojik yaralar açmış ve onları o şiddet dolu dünyanın anlamsızlığı içerisine atmıştır (Erkurt, 2021: 182). Savaş olgusunun işlendiği edebi metinlerde yer alan çocuk karakterler, savaşın insan yaşamına etkisine çocuk gözüyle bakabilmeyi sağlamak ve bu sayede okura bakış açısı farklılığı sunmaktadır. Çalışmanın amacı bağlamında seçili iki öykü de Edebiyat Bilimi İnceleme Yöntemleri doğrultusunda çözümlenmiştir. Bu neticede öykülerin çözümlenmesi aşamasında Yorumlama (Hermeneutik) ve Alımlama Estetiği Yöntemi (Rezeptionsaesthetik) gibi okuru ve araştırmacıyı öne çıkaran yöntemler dikkate alınarak uygulanmaya çalışılmıştır. İki yöntemin de Karşılaştırmalı Edebiyat Biliminin etkinlik alanı içinde önemli bir yere sahip olması, öykülerin karşılaştırmasına da yardımcı olacak özelliğindedir. Ele alınacak ilk öykü Heinrich Böll'ün *Dayım Fred*³ adlı öyküsü iken ikinci öykü Wolfdietrich Schnurre'nin *Jenö Arkadaşımdı*⁴ isimli öyküsü olmuştur. Her bir öykü öncelikle tek tek yorumlanmış, akabinde birbirleriyle yorumlamacı bir anlayışla karşılaştırılmıştır.

2. ÖYKÜLERİN YORUMSAYICI ÇÖZÜMLEMESİ

2.1. “Dayım Fred” Öyküsünün Özeti

Dönemin en etkin edebiyat ve düşünce gruplarından olan *Gruppe 47* üyesi olan Heinrich Böll'ün (Arnold, 2004: 9) “Dayım Fred” isimli eserinde çocukluğu İkinci Dünya Savaşı'na denk gelen anlatıcı, savaş sonrası dönemdeki bir anısını anlatmaktadır. Bu anı dayısı Fred'in savaştan döndüğü zaman ile ilgilidir. Dayı Fred eve döner dönmez ekmek, uyku ve tütün sözcüklerini mırıldanarak boyundan bir hayli küçük divana kıvrılıp yatar. Bu sırada anlatıcı kendisinden bahsetmeye başlar. Babasının askerde şehit olduğunu ve savaş sonrası dönemde birçok şehirde ortaya çıkan karaborsalar nedeniyle savaştan kurtardıkları eşyaları ekmek, kömür ve tütünlü trampa etmekte olduğunu söyler. Hırsızlık veya eski eşya satışı her ne kadar kirliliği bir iş olarak görünse de anlatıcının annesi savaş sonrası dönemde değer kavramlarının yer değiştirdiğini dile getirir. Bu durumdan

3 (Böll, 1967) *Dayım Fred*. Cüce İle Bebek (s.96-100) içinde. İstanbul: Cem Yayınevi.

4 (Schnurre, 2000) *Jenö Arkadaşımdı*. Çağdaş Alman Edebiyatından Kısa Hikâyeler (s.5-10) içinde. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

rahatsızlık duysa da oğlunu bu iş için görevlendirir. Anlatıcı, Fred dayısının eve dönmesiyle beraber ihtiyaç duyulan erkek yardımına kavuşabilmeyi umut eder. Ancak başlangıçta işler beklediği gibi olmaz, Fred sadece yemek yemekte ve uyumaktadır. Bu dönüşün üzerinden dört hafta geçtikten sonra, anlatıcının annesi kız kardeş yumuşaklığıyla kardeşini çalışması için uyarır. Böylelikle daha önceden de çalıştığı kitapçı dükkânının harap olduğunu öğrenir ve hayatlarını devam ettirebilmek için yatak odasının bir köşesinde bulunan sandığı açar. İçindeki eşyaları satarak ekmek, tütün ve kömür ihtiyaçlarını karşılarlar. Böylelikle anlatıcı artık çalmak yerine okula gider. Bunun üzerine Fred ise harap kentte çiçekçiliği yeniden yaşatmaya karar vererek çiçek satışı yapar. Böylelikle tüm kent değişmeye başlar. Metnin sonunda anlatıcı dayısına bugünkü gözden baktığında çocukken düşündüklerinin tuhaf olduğunu ifade eder.

2.1.1. “Dayım Fred” İsimli Öykünün Yorumsayıcı Çözülmesi

“Dayım Fred” adlı kısa öykü, “Trümmerliteratur” adı verilen yıkıntı edebiyatına tipik bir örnek teşkil etmektedir. Yazar öyküde savaşın en acımasız sahnelerini anlatmak yerine savaş sonrası dönemde insanların yaşadıkları sıkıntılara dikkat çekmektedir. Eserde çocukluğu savaş yıllarına denk gelen ben-anlatıcı, dayı Fred ve anne olmak üzere üç karakter kullanılarak savaş sonrası dönemdeki kişilerin hayatlarından bir kesit alınmış, az karakter ve sade bir dille kalabalığa seslenilmiştir. Ekmek, tütün, uyku ve kömür bu dönemin en önemli motiflerinden biri olarak öykünün merkezinde yer almaktadır. Bu motifler ile birlikte öykünün çatısı, açlık, yokluk, değer yargıları, ahlak sorunu ve yıkım üzerine kurulmuştur. Karşımıza çıkan karakterler savaş sonrası dönemin toplumsal yapısını temsil etmektedirler. Anlatıcı savaş dönemini ve savaşın yıkımını bulunduğu günden o dönemdeki çocuk gözüyle anlatmaktadır. Anlatıcı, çocukluk döneminde şahit olduğu vahşeti bir kenara koyup yeni bir hayata adapte olmaya çalışsa da savaşın getirdiği maddi ve manevi yıkımlar savaş döneminin hafızalardan silinmesine engel olmuştur. Bu dönemi anımsamayı katlanır kılan tek şey ise dayısı Fred’tir. Metnin girişinde tanışılan Fred, savaştan dönen bir askeri temsil ederek öyküde işlev görmektedir. Öykünün başında Fred’in söylediği ekmek, uyku ve tütün sözcükleri Fred ile birlikte öykünün merkezine yerleşmiştir ve bu motifler okur tarafından açıklanması gereken önemli kavramlardır. Bu nedenle öykünün iyi anlaşılabilmesi için savaş dönemi ve sonrası Almanya’sının iyi bilinmesi gerekir.

Savaş döneminde can ve mal kayıpları yaşayan Almanya toplumun temel ihtiyaçlarını gidermek gibi başa çıkması gereken önemli bir meseleyle karşı karşıya kalmıştır. Savaş, yerleşim alanlarını tahrip ettiği için halk evsiz kalmış, buna ek olarak hem cephedeki askerlerin hem de geride kalan kadınların, çocukların ve yaşlıların temel sorunlarından biri olan açlık hat safhaya ulaşmıştır. Savaşın ardından Müttefik devletler Almanların yeme, içme gibi sıkıntılarını gidermek için yiyecek karneleri dağıtmışlardır. “Savaş döneminde yaşanan ölümlere ve maddi kayıplara kıtlık sorunun da eklenmesiyle birlikte şehirlerin muhtelif yerlerinde karborsalar oluşmuş, tefecilik yaygınlaşmış, yiyecek ya da kömür gibi ihtiyaç malzemelerine yönelik küçük çaplı hırsızlıklar artmıştır” (Ekinci, 2017: 91). İnsanların, bu dönemde yaşanan kıtlıkla birlikte gerçek kişiliğinden çıkıp farklı davranışlarda bulunması ahlaki açıdan değerlendirilebilir. Öyküde bu ahlaki değerlendirmenin çocuk karakterin sorgulayıcı tavrı üzerinden sunulduğu söylenebilir. Bu sayede savaş sonrasındaki açlığın, yıkımın boyutlarına ve dönemin ahlaki yapısına dikkat çekilmiştir. Savaş sonrası yıllarda yaşanan açlık ve sefaletten en

çok etkilenenler aile kurumu olmuştur. Eşlerinin, çocuklarının, ağabeylerinin, kardeşlerinin veya akrabalarının savaştan dönüp dönmeyeceğinden emin olmayan kadınlar kendi hayatlarını ve bakmakla mükellef oldukları kişilerin hayatlarını idame ettirebilmek için hırsızlık yapmaya göz yummuşlardır. Öyküdeki çocuk karakterin annesi buna bir örnektir. Babasının askerde şehit olduğundan bahseden anlatıcı, savaştan kurtardıkları eşyaları her gün trampa etmeyi veya kömür çalmak için işe koyulmayı ödev olarak görmüştür. Evde erkeğin olmamasıyla beraber para kazanılmakta güçlük çekildiği ve bu rolü erkek çocuğun üstlendiği görülmektedir. Böylesine kirli bir işin onlar için kaçınılmaz olduğunu gözyaşlarıyla anlatan annesi bu yeni düzende küçük oğlunu çalmakla görevlendirmiştir ve bunu “değer kavramları yer değiştirdi” sözleriyle ifade etmektedir.

Okur olarak yorumsamacı bir perspektifle öyküye yaklaşıldığında, öyküde ahlak ve değer dünyası eleştirilerinin mevcut olduğu görülmektedir. Çocuğun ödev olarak gördüğü çalma eylemi değer ve ahlak kavramlarının sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. Öyküde ahlak üzerinden tartışılan unsur devletin sebep olduğu düzen ile insanın içindeki ahlaki eğilimlerin çatışması olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önceden süregelen ahlaki normların İkinci Dünya Savaşından sonra yaşanan ortamda yetişkinlerin yorumuna göre değişmiş olduğu gözlemlenmektedir. Zira hırsızlık yapmak veya eşyaları trampa ederken ederinden fazla talepte bulunmak yetişkinler tarafından içinde buldukları dönem için gerekli olarak görülmüştür. Anlatıcı ise bu eylemleri kendisine verilen ödev gereği yapmaktadır. Ancak kendi içindeki ahlaki eğilimi sayesinde bu yaptığının yanlış olduğunu da farkındadır. Yetişkinlerde ise böyle bir farkındalığın olmadığı aşikârdır. Yetişkinler bu farkındalığa sahip olsalar da değer kavramlarının yer değiştirdiğine inanmaktadırlar. Bu husus, çocuğun öz olarak saf, bozulmamış olması ve insanlık değerlerine daha yakın olması ile ilişkilendirilebilmektedir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda öyküde insanın evrensel ahlaki değerlerinin devlet yüzünden sekteye uğradığını söylemek mümkündür. Tüm manevi değerlerin yitirildiği bu ortamda çocuk karakter bozulmamışlığa yakınlığı, ahlaki gücü sayesinde öz ahlaka karşı olan güvenini kaybetmemiştir.

Anne, yaptığı eylemin yanlış olduğunu fark edip bu durumdan rahatsız olsa bile bunu bir sebebe bağlamaktadır. Bu sebep öyküde değer dünyasıdır ve çocuk bu sebebi, “Değer kavramları -böyle diyordu büyükler o vakit- önemli derecede yer değiştirmişti” (Böll, 1967: 97) sözüyle aktarmıştır. Her kültür ve her medeniyet kendi değerleriyle hayat bulmaktadır ve gelişmektedir. Değerler toplumsal yapının adeta birer hayat tohumlarıdır ve toplumun gelişmesinin veya geri kalmasının sebepleridir. Bir insanın hayatı bu değerlere göre şekillenir. Bu nedenle kişinin davranışlarını yöneten, yönlendiren, temelinde yatan kural ya da ilkeler kişinin değer yargılarıyla ilgilidir. Değerleri bir bakıma hayatın gayeleri olmakla beraber sosyal yaşantının ölçütleri, bir davranışı seçme ve uygulama sebebidir. İki değer dünyası arasında kalan çocuk ahlaki bir sorgu ve vicdan hesaplaşması içerisine girmiştir. Yeni değerler dünyasındaki sosyal yaşantının ölçütü hırsızlık yapmayı, kandırmayı bir suç olarak değil, zorunluluk olarak görmektedir. Vicdan rahatlatması olarak arkasına sığılan şey değişen değerler dünyası olsa da yeni değer yargılarının içinde bulunma durumu çocuk tarafından yetişkinler kadar benimsenememiş, onun tarafından bu olay haksızlık ve dürüst davranmamak olarak ifade edilmiştir. Onu zorunlu olarak ödevlerini yerine getirdiği bu değer dünyasından çıkaracak ismin ise dayısı Fred olduğunu düşünmektedir.

Öykünün devamında “Fred dayımın gelişi hepimizde bir erkek yardımına kavuşabilme umudunu uyandırmıştı” (Böll, 1967: 97) sözleri onu bu değer dünyasından çıkaracak ismin dayısı Fred olduğunu göstermekle beraber erken yaşta olgunlaşıp üstlendiği evi geçindirme rolünden kurtuluş umudunu da

yansıtmaktadır. Ancak Fred'in geri dönüşüyle birlikte iştahlı tavrı gözleri yeniden savaş döneminde yaşanan kıtlık sorununa yöneltmektedir. Öyküde anlatıcı çocukken bu iştahlı tavırdan rahatsız olduğunu sıkça dile getirmiştir. Günümüzde aileden birinin iştahlı bir şekilde yemek yemesi normal karşılanmaktadır. Bu diğer aile üyelerinin hakkını çaldığı anlamına gelmemektedir, çünkü evde herkese yetecek kadar yiyecek bulunmaktadır. Ancak savaş zamanında her Alman'a günde ortalama 1250 gr. kalori değerinde yiyecek verilmektedir ve aile üyelerinden biri daha fazla yemek isterse bu çalmak olarak nitelendirilebilmektedir. Lakin çocuk dayısını çalan biri olarak değil, iştahlı biri olarak tanımlamıştır. Bu da çocuğun saf duygulara sahip olduğunu, ahlaki değerlerin çocuğun gözünde hala daha yitirilmediğini gözler önüne sermektedir. Çocuk her ne kadar bu şekilde nitelendirmese de Fred, aile üyelerinden daha fazla yemek yiyerek aslında onların hakkını çalan ve bundan rahatsızlık duymayan bir yetişkindir. Ekmek, kömür ve tütün evine bakmak zorunda kalan anlatıcı çocuk için birer geçim kaynağıdır. Küçük yaşta babasını kaybetmesine rağmen, evine bakmak zorunda kalarak olgunlaşan, olgunlaştıkça da yetişkinlerin benimsediği ahlaki yoksunluklara ayak uydurmak zorunda kalan anlatıcının yine de bir çocuk olarak saf kalışı görülmektedir. Bu saflık çocuğun yetişkinler tarafından kirlenmişliklerle dolu dünyada dayısı Fred'e karşı duyduğu hayranlıkla anlatılmaktadır. Oysaki hayran olunabilecek hiçbir yanı yoktur Fred'in. Aşırı iştahlıdır, sürekli uyumaktadır ve sohbet etmemektedir. Buna rağmen çocuk bütün saflığı ve önyargılarından arınmış haliyle ona karşı bir ilgi beslemekte, ondan adeta bir baba şefkatiyle medet ummakta ve en önemlisi de ahlak sağlamlığına yardım etmesini beklemektedir.

“Daha geldiği ilk günden beri dayımın iştahı büyük bir kaygıyla doldurdu içimi. Yemekten sonra sırtüstü yatıp bacaklarını çekmeyi, kocaman bir ekmek parçasını ufak ufak koparıp afiyetle midesine indirmeyi, sonra da bir sigara sarıp akşam yemeğine kadar uyumayı seviyordu dayım. İştahının ve uyku ihtiyacının beni tasalandırmaya devam etmesine rağmen, pek hoşlanıyordum dayımdan; kendisiyle, iş kavgaya dökülmeden karaborsa üzerinde kuramsal konuşmalara girebileceğim tek kimseydi. Besbelli her iki değer dünyasının arasının açılmasıyla ilgili olarak bilgi sahibiydi (Böll, 1967: 97-98).

Savaştan psikolojik olarak olumsuz etkilenmiş olan Fred, savaş bunalımı yaşayan bir erkeği temsil etmektedir. Bu nedenle belki de uyumayı ve tütünü yaşananları bir nebze olsun unutturacak yollardan biri olarak görmektedir. Ancak geçim sıkıntısının daha da artmasıyla beraber dört haftanın sonunda anlatıcının annesi büyük bir kibarlıkla kardeşinden eski firmasını sorup soruşturmasını istemiştir. Ancak firma kentin harap olmuş bir semtinde enkazlar arasında kalmıştır. Bunun üzerine evdeki eski sandığın içinde bulunan eşyalar satılarak dört haftalık ekmek, tütün ve kömür ihtiyacı karşılanmış, çocuk da kapılarını açmaya başlayan okula giderek eğitimine devam etmeye başlamıştır. İki değer yargısı Fred dayı ve çocuk üzerinden verilmiştir. Yetişkinler savaş sonrası dönemde sorgulamadan “yapmak zorundaydık” sözünün arkasına sığınarak ilerlerken çocuklar bunu sorgulamaktadırlar. Ancak Fred, metnin sonuna doğru çalıştığı yerin enkaz altında kalmasının ardından bir dönüm noktası yaşamıştır. Çünkü o anda ihtiyaçlarını karşılayabildiklerini, çalmalarına gerek kalmadığını anlamıştır. Harap olmuş kente çiçekçiliği yeniden getirmiş, yeni değerler dünyasının dışına çıkacak bir duruş sergilemiştir. Öyle ki anlatıcı öyküde bu olayı asıl olay olarak ifade etmiştir. Bunun nedeni iki değer dünyası arasına sıkışmış bir çocuğun yeni değerler dünyasında sorguladığı vicdanını rahatlatmasıdır. Böylelikle yeni

değerler dünyası arasına sığınan sözcükler yıkıntıların arasında bırakılarak molozlarla birlikte temizlenmiştir. Bu durumda tüm kent değişmeye başlamış, ekmek ve kömür çalmaya da gerek duyulmamıştır. Metnin sonunda çocuk karakter bu olayı “ahlak sağlamlığıma yardım etti” sözüyle vurgulamıştır. Evrensel ahlak anlayışına ters düşen koşulların ortadan kalkmasıyla beraber çocuk da vicdanen rahatlamıştır. Lakin çocuk maddi koşullar sağlandığında insanın özüne uyan ahlaki uygulayabilmiştir. Nazi devleti ve içine girilen savaş insanların tüm maddi koşullarını yerle bir ettiği için insanlar evrensel ahlak anlayışının gerektirdiği davranışlardan uzaklaşmak zorunda kalmıştır. Bu nedenle Dayı olması gereken ideal ahlaki devletin temsilcisi olarak ele alınırsa, çocuk da öz insanlığın temsilcisi olarak görülürse, ancak devletin kurduğu düzende toplumsal ahlakın uygulanabildiği görülmektedir. Bu nedenle Fred İkinci Dünya Savaşı’nın ardından yeniden ayağa kalkan Almanya’yı da temsil etmektedir. Zira metnin sonunda Fred’in halen bir arabası ve birçok çiçekçi şubesi olduğu ifade edilmiştir.

Bu bağlamda öyküde bir yandan yoksulluk, öte yandan da babasızlığın manevi yükü altında vaktinden önce olgunlaşan bir çocuğun ahlak sorununa dikkat çekilerek bu çocuğun kaderinin savaşın kötülüğünü kanıtlamada somut bir örnek olarak değerlendirdiği söylenebilmektedir. Aile, ahlak ve değer kavramı gibi konuları çocuk karakterin gözünden işlendiği ve yetişkinler tarafından sorgulanmayan, yadırganmayan ve olağan kabul edilen birçok sorunun çocuklar açısından nasıl görüldüğü gözler önüne serilmiştir. Sonuç olarak öyküde insanın uygulaması gereken ahlaki davranış biçimlerinin ancak maddi koşullar el verdiğinde sağlandığı görülmektedir. Örneğin anlatıcı ancak dayısının kenarda tuttuğu parayı değerlendirip iş kurmasının ardından hırsızlığı bırakabilmiştir. Almanya’da da Nazi devleti ve savaş ortamı insanların tüm maddi koşullarını yerle bir ettiği için insanlar evrensel ahlak anlayışının gerektirdiği davranışlardan uzaklaşmak zorunda kalmıştır. Bu öykü okura, savaş sonrası dönemde yetişkinlerin kirlenmiş dünyasını ve daha sonra küllerinden yeniden doğan Almanya’yı ahlak ve değer yargısı üzerinden çocukların bozulmamış olmalarını saf ve masum yönlerini kullanarak sunmaktadır.

2.2. “Jenö Arkadaşımdı” Kısa Öyküsünün Özeti

Böll gibi Grup 47’nin öncül temsilcilerinden olan Wolfdietrich Schnurre’nin (Arnold, 2004: 12) öyküsünde, anlatıcının dokuz yaşındayken Fauler See’deki⁵ bir stadyumda Jenö ile nasıl karşılaştığını anlatmasıyla başlar. O zamanlarda anlatıcı dokuz yaşındadır ve Edgar Wallace ve Conan Doyle’yi okumaktadır. Jenö ise bir çingenedir ve anlatıcıdan bir yaş küçüktür. Anlatıcı, Jenö’nün üstündeki kıyafetlerden ve kötü koktuğundan bahseder. Bunun üzerine sohbet etmeye başladıklarında anlatıcı, Jenö’nün kirpi yediğini öğrenir. Arkadaşlık kuran iki çocuk ayrılık vaktinin gelmesi üzerine tekrar buluşmak için sözleşirler. Anlatıcı eve gittiğinde babasına Jenö’den bahseder. Babası Jenö’nün çingene olmasından dolayı tepki gösterir ancak, oğluna Jenö’yü kahve içmeye davet etmesini tavsiye eder. Anlatıcı, Jenö’yü evine davet eder ve Jenö gittikten sonra anlatıcı evlerinden Barometrenin eksik olduğunu fark ederek şaşkına döner. Bunun üzerine babası durumu normal karşılar ve çingenelerin kendilerinden farklı adetleri olduğunu söyler. Anlatıcı ve Jenö bir gün tekrar buluşurlar ve Jenö ona bir pipo hediye eder. Bunun üzerine anlatıcı da Jenö’ye beslediği kobaylardan verir. Jenö kobayları eğitir,

5 Fauler See Türkçedeki karşılığıyla “Kokan (Pis) Göl” anlamına gelmektedir (bkz. Erkurt, 2021)

onlara takla attırır ve onların iki ayak üzerinde dikilip koşmalarını sağlar. Bundan epeyce etkilenen anlatıcı, Jenö ile bir sirk açmayı düşünür. Jenö ise bunu kabul etmez. Çünkü Jenö, bunu şaşırılacak bir olay olarak görmez. Bunun yerine kirpi avına çıkmak onun için daha iyi ve ilginçtir.

Jenö, eğitim ve ekonomik bakımdan sıkıntı içerisinde olsa da yetenekli ve becerikli bir çocuktur. Jenö'nün yaşamında av önemli bir rol oynar. Bu nedenle bir kirpi avında kullanmış olduğu sopaya uyguladığı işlemler anlatıcıyı hayran bırakmıştır. Burada avladıkları kirpiyi pişirirler ve anlatıcı da kirpiden yer. Bir süre sonra, Jenö'nün anlatıcının evine sık sık gitmesi komşuları rahatsız eder ve Jenö'yü kaymakamlığa kadar şikâyet ederler. İlerleyen günlerde aralarında Jenö'nün de bulunduğu çingeneler bir kamyonu koyulup götürülürler. Kamyonun arkasında oturan yaşlılar endişeliyken, Jenö arkadaşını gördüğünde ona sevinçle ıslık çalarak el sallar.

2.2.1. “Jenö Arkadaşımdır” İsimli Öykünün Yorumsayıcı Çözümlemesi

Öyküde İkinci Dünya Savaşının ayak seslerinin duyulmaya başladığı dönemin siyasal ve toplumsal düzenine karşı protest bir anlayış hâkimdir. Bu anlayış, öyküde karşımıza çıkan karakterler ve figürler ile aktarılmıştır. Öyküde yorumlanması gereken belli başlı eleştiriler mevcuttur. Bu eleştiriler, baskı rejimi, eğitim sistemi, toplumsal yapı ve sınıfsal ayırım olarak kategorize edilebilmektedir. Öykünün başlangıcında anlatıcı çocuk ve Jenö adındaki çingene çocuğun tanışmalarıyla beraber okur, kültürel, sınıfsal ve davranışsal farklılıklarla karşılaşır. Dokuz yaşında olan anlatıcı kendisinden bir yaş küçük olan Jenö'nün kıyafetlerinin eski olduğundan, koktuğundan, kobay farelerini yediğinden ve tütün içtiğinden bahsederek dönemin Almanya'sında şartların aynı olmadığını ve sınıfsal bir farkın söz konusu olduğunun mesajını verir. İki çocuğun sosyo-ekonomik olarak birbirlerinden ayrıldıkları gibi hayat pratiği olarak da ikisinin bilgisi birbirinden ayrılmaktadır. Jenö, kendi bulunduğu kültür ortamında kirpilerin nasıl yenileceğini, farelerin nasıl eğitileceğini bilmektedir. Anlatıcı çocuk ise çok fazla kitap okumaktadır. Ancak iki farklı kültürün içinde yetişmelerine rağmen bu çocukları birbirlerine yakınlaştıran en temel unsur yine farklılıklar olmuştur. Sınıfsal farkı benimseyen ve önyargılarla hareket eden toplumun aksine, bu duygulardan arınmış, saf ve masum bir arkadaşlığın temsilcileridir. İki çocuk da kendi yaşam tarzlarını birbirlerine göstererek farklılıklardan beslenmiş, dönemin yetişkin dünyasındaki ötekileştirme anlayışına zıt bir davranış sergilemişlerdir. Dönemin benimsediği bu anlayışın emareleri ilk etapta anlatıcının babasında görülmektedir. Öyküde karşımıza çıkan baba karakteri, Jenö'nün çingene olduğunu öğrendikten sonra istemsiz bir şekilde önyargılı yaklaşmak ister ve bu durum dönemin baskı rejimine dikkat çekmektedir. Özellikle baskı rejimi, Savaş Sonrası Alman Edebiyatı'nda temel eleştirilerden biridir. Çalışmanın ilk bölümünde de bahsettiğimiz gibi savaş döneminde çingeneler, Yahudiler, engelliler ötekileştirmeyle karşı karşıya kalmışlardır. Öyküde karşımıza çıkan baba karakteri Jenö'nün çingene olduğunu öğrendikten sonra önyargılı yaklaşmaktadır ve bu durum dönemin baskı rejimine dikkat çeker niteliktedir. Ancak baba karakteri, dönemin baskı rejimine rağmen Jenö'yü evlerine davet ederek gösterdiği hümanist yaklaşımla hoşgörülü ve demokratik bir Alman sınıfın temsilcisi olarak görülebilmektedir (Erkurt, 2021: 84). Jenö'nün anlatıcının evine geldikten sonra evdeki eşyaları ve anlatıcının oyuncaklarını alıp götürmesini de farklı adetlere sahip olduklarına dayandırarak onu anlamaya çalışmaktadır. Kişisel ve fiziksel özellikleri hakkında bilgi sahibi

olamadığımız ve dolayısıyla figür olarak yer alan komşuların, Jenö'nün anlatıcının evine geliş gidişlerinden rahatsızlık duyarak şikâyetle bulunmaları da dönemin baskı rejiminden etkilenen bireyleri simgelemektedir. Bir başka figür olan Jenö'nün büyükannesinin ise bilge bir kişiliği temsil ettiği söylenebilmektedir. Öykünün sonunda çingenelerin SS askerleri tarafından kendi iradeleri dışında sürülürken onun susuyor olması, başına geleceklere haberdar olduğunun ve bilge bir tavır sergilediğinin göstergesidir. Buna ilaveten anlatıcı, başka bir kültür ortamından Jenö'nün arkadaşı olarak kafileye gittiğinde büyükanne tarafından hoşgörülle karşılanmıştır. Büyükannenin Alman çocuğa karşı gösterdiği tavır ve en ufak bir tereddütte bulunmaması, onu babasının temsil ettiği Alman sınıftan ayırmaktadır. Bu noktada bir kuşak eleştirisinin de yapıldığı yorumsamacı bir anlayışla alımlanmaktadır. Kişilik, kültür içerisinde var olmaktadır. Baba ve büyükanne farklı kuşaklarda dünyaya geldikleri için farklı kültür ortamında yetişmişlerdir. Bu sebeple baba karakterinin başta önyargılı davranması Nasyonal Sosyalizm kültürüne dayanmaktadır. Çocuklar ise Nasyonal Sosyalizm kuşağını anlayamadıkları için önyargısız ve en saf halleriyle arkadaşlık kurmuşlardır. Yeme alışkanlıklarından, yaşam tarzlarına kadar farklılıkları birbirlerine sunmuşlar ve bu farklılıkları bir zenginlik olarak kabul etmişlerdir.

Eğitim sistemi eleştirisine dair bir yorum getirilecek olursa, Jenö'nün okula gitmeyişi ve anlatıcının evindeki ansiklopedileri karıştırması o dönemdeki bilgi açlığının ve devletin aynı kuşak çocuklara eğitimde eşit olanaklar sunmadığının göstergesidir. Bunun yanında anlatıcı, çingenelerin kafilesine giderek burada okuldan daha fazla şey öğrendiğini söylemiş ve hayat pratiğinin eğitimdeki önemini vurgulayarak dönemin eğitim sistemine yönelik bir eleştiride bulunmuştur.

Öyküde, insanlığın, dostluğun, hoşgörünün herhangi bir ayırım gözetmeksizin var olması gerektiği, iki ayrı kültürde yetişmiş iki küçük çocuğun arkadaşlıkları üzerinden sunulmuştur. Dönemin baskı, önyargı, ötekileştirme gibi nedenlere bağlı olarak yetişkin dünyasının kirlenmişliği, bu kirlenmiş dünyada tüm saflığıyla kalabilen çocuklar üzerinden anlatılmıştır. Bu neticede öyküde çocuk karakterler kullanılarak İkinci Dünya Savaşı dönemine ağır eleştirilerde bulunulduğu ve dönemin tüm şeffaflığıyla gözler önüne serildiği çıkarımı yapılabilmektedir.

3. ÖYKÜLERİN KARŞILAŞTIRMALI ÇÖZÜMLEMESİ

Her iki öyküde de okurun karşısına çıkan başkarakter çocuklardır. Öykülerde yer alan toplam üç çocuğun birbirlerinden farklılıklar gösterdikleri söylenebilmektedir. Bunlar, ekonomik, sınıfsal, aile yapısı, eğitim durumu, kültürel farklılıklar, yaşam tarzı olarak özetlenebilmektedir. Dolayısıyla bu farklılıklar, savaşın insanlar üzerindeki yıkıcı etkisi ve çocuk karakterlerin merkeze alınmasıyla birlikte farklı dönemler çerçevesinde eleştirilmiştir. Bu eleştiriler, sınıfsal fark, baskı rejimi, değer dünyası, önyargı, saflık ve eğitim sistemi olarak göze çarpmaktadır.

Dayım Fred isimli öyküde yaşı belli olmayan ancak çocukluğu savaş yıllarına denk gelen ben-anlatıcı bulunmaktadır. *Jenö Arkadaşım* adlı öyküde ise sekiz ve dokuz yaşlarında iki erkek çocuk yer almaktadır. İki kısa öyküde de Hitler iktidarının halka karşı yaptığı baskı rejimi, dönemin toplumsal ve siyasal düzenine yan-

sımaları bağlamında merkeze alınmış ve konu çocuk karakterler çerçevesinden anlatılmıştır. Her iki öykünün ayrıldıkları nokta ise anlatı zamanı ve konuyu işleyiş biçimleridir. *Jenö Arkadaşım* isimli öykü, savaş öncesi dönemde geçerken, *Dayım Fred* isimli öykü savaş sonrasında geçmektedir. *Jenö Arkadaşım* öyküsünde savaş öncesinde yaygın olan sınıfsal fark, ötekileştirme, önyargı net bir şekilde kendini göstermektedir. Jenö, Çingene bir çocuktur. Ona karşı ilk önyargı anlatıcının babasının tereddütlü davranışından ortaya çıkmaktadır. Çingene olduğu için rahatsızlık duyan apartmandaki komşular da bu ötekileştirmeyi ve önyargıyı benimseyen dönemin Alman toplumunu sembolize etmektedir. Ancak öyküdeki iki çocuğun farklı kültür ortamında yetişmesine rağmen, tüm farklılıkları kabullendikleri ve birbirlerine önyargısız davrandıkları görülmektedir. Her iki çocuk karakterde de dikkat çeken unsur önyargının, ayrıştırıcı düşüncenin, ötekileştirmenin, haksızlığın hâkim olduğu savaş öncesi dönemde önyargısızlıklarıyla, saflıklarıyla, kirlenmemiş dünyalarıyla var olma çabalarıdır. Bu bağlamda öyküdeki iki çocuk karakterlerin de ortak bir işleve sahip oldukları söylenebilmektedir.

Hitler'in dünyaya hâkim olma isteği birçok çocuğu kirlenmişliklerle dolu dünyanın içinde olgunlaşmak zorunda kaldıkları bir ortama sürüklemiştir. Bu durum çocukların vaktinden önce olgunlaşmasına sebep olmuştur. Örneğin sosyo-ekonomik olarak diğer çocuktan daha alt düzeyde olan Jenö, beslenme ihtiyacını giderebilmek için avlanmayı öğrenmiş, kafilesine yemek götürebilme görevini üstlenmiştir. Savaş sonrası dönemde geçen *Dayım Fred* adlı öyküdeki anlatıcı çocuk karakterde de benzer bir durum söz konusudur. Öyküdeki anlatıcı çocuk karakterin de üstlendiği görev yaşından bir hayli fazladır. Babasını savaşta kaybetmesinden dolayı eve bakacak erkeğin sorumluluğunu üstlenmiş, okuluna, çocukluğuna veda etmek zorunda kalmıştır. Buna ek olarak yeni düzende ayakta kalabilmek için tercih edilen çalma eylemini gerçekleştirerek dönemin değişen değer dünyasını kabullenen yetişkinlere ayak uydurmak zorunda kalmıştır. Savaş öncesi ve sonrasında geçen iki öyküye bakıldığında çocukların üstlendiği görevlerin büyük olduğu, dolayısıyla davranış değişikliğinin söz konusu olduğu görülmektedir.

Çocukların her biri İkinci Dünya Savaşı Dönemi'nde sınıfsal farkı ortaya koyabilmek için belli sınıfların temsilcileri olarak seçilmişlerdir. *Jenö Arkadaşım* adlı öyküdeki Jenö karakteri savaş döneminde Çingene-lerin ve Yahudilerin ötekileştirildiği bir toplumda sunulmuştur. Aynı zamanda *Jenö Arkadaşım* öyküsündeki anlatıcı çocuk baskı rejimini ve ötekileştirmeyi bizzat görmüş ve her iki çocuk da Alman ulusundaki yeni neslin temsilcileri olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaş sonrası dönemde, toplumun yaşadıklarına bizzat şahit olduğumuz *Dayım Fred* isimli öyküdeki anlatıcı çocuk karakter de bir yetişkin hinliğiyle davranarak dönemin değişen değer dünyasını kabullenen yetişkinlere ayak uydurmak zorunda kalmıştır. Ancak içindeki çocuk saflığı, değişen değer dünyasını sorgulamaya itmiş ve bu duruma dur demek isteyerek yeni neslin temsilcisi olmuştur. İki öyküde de dikkat çeken ortak öge dostluktur. Her bir öykü dostluk ve arkadaşlık çatısının altında kurgulanmıştır. Savaş döneminde sınıfsal farkı, ötekileştirmeyi, dışlamayı benimseyen toplumun görüşlerine karşılık dostluk kavramı üzerinde durularak yapılanların ince bir şekilde eleştirildiği söylenebilir. Özellikle çocukların dostluğu söz konusu olduğunda yaşananlar tüm şeffaflığıyla aktarılmıştır. Jenö ve anlatıcı farklılıklara rağmen arkadaş olmuşlardır. Böylelikle öyküde farklılıklara rağmen insanların hoşgörülü olmaları gerektiğinin altı çizilmiştir denebilmektedir. Dönemin kirlenmiş dünyası tüm saflığıyla kalabilen çocuklar üzerinden eleştirilmiştir. *Dayım Fred* öyküsündeki anlatıcı çocuk da Fred'i bütün olumsuz tavırlarına rağmen sevmektedir. Almanya'da içine girilen savaş sonucunda evrensel ahlak anlayışının dışına çıkmak zorunda kalan

yetişkinlerin dünyası, çocuğun saflığı ve masum yönüyle eleştirilmiştir. Bu eleştirinin, çocuğun dayısına öfke duymaması, onu çok sevmesi, ona karşı içinde beslediği dostluk ve saflık ile sunulduğu söylenebilmektedir.

Öyküde yer alan çocuk karakterler dışında diğer karakterlerin de bulunması öykünün ele alındığı dönemi daha da destekler niteliktedir. Öykülerdeki yetişkin karakterler sırasıyla, Baba-Büyükanne, Anne-Fred Dayı olarak kategorize edilebilmektedir. Bu karakterler arasında da çocuklarda olduğu gibi temsil ettikleri sınıflar bağlamında farklılıklar söz konusudur. Baba, gösterdiği hoşgörülü tavırla demokratik bir Alman sınıfının temsilcisidir. Büyükanne figürü ise Alman çocuğa yaklaşımı ve öykünün sonunda gösterdiği tavırla birlikte hoşgörülü ve bilge bir kişiliği temsil etmektedir. Anne, yeni değer dünyasının getirdiği ve eski ahlaki değerleri yıkan davranışları kabul etmek zorunda kalan bir yetişkin olarak dönemin kirlenmiş dünyasını sembolize etmektedir. Fred Dayı ise savaş bunalımı yaşayan, geçmişi unutmaya çalışan, yıkılmış bir bireyin tekrar ayağa kalkışıyla birlikte küllerinden yeniden doğan Alman toplumunu betimlemektedir. Bu bağlamda döneme ayak uyduran veya dönemin getirdiği düşüncelere tereddütle yaklaşan karakterlerin karşısına çocuk karakterlerin yerleştirilmesinin bilinçli olarak yapıldığını söylemek yerinde bir yorum olacaktır. Çocuklar dönemin bozulmuş dünyasına dur diyebilmek için saf aklıyla, bozulmamış halleriyle karşı çıkabilecek karakterlerdir. Dönemin anlayışını benimsemeyen çocukların ellerinden tutan karakterler de geleceği şekillendirmede yol gösterici olmuşlardır.

Dikkat çeken bir diğer unsur da öykülerde eğitim sistemi eleştirisinin yapıldığıdır. Schnurre'nin öyküsünde sistemin aynı kuşak çocuklara eğitim eşitliği sağlamıyor olmasına eleştiri getirildiği aşikârdır. Jenö okula gitmiyor iken, anlatıcının okula gitmesi, evinde bulunan ansiklopediler ve kitap okuması aynı toplumdaki iki çocuğa karşı ayırım yapıldığını gözler önüne sermektedir. Bunun yanında hayat pratiğinin eğitimdeki önemi üzerine de bir eleştiri getirildiği alımlanabilmektedir. Öyküde, anlatıcı çocuk Çingenelerin kafilesine gittiğinde okulda öğrendikleriyle burada öğrendiklerini kıyaslamakta ve bu kafilede okulda öğrendiklerinde daha fazla şey öğrendiğine dikkat çekmektedir. *Dayım Fred* adlı öyküde de dönemin getirdiği koşullar nedeniyle okulunu bırakmak zorunda kalan çocuk karakterin yeniden ayaklanmaya başlayan Almanya'da eğitimine tekrar devam ettiği görülmektedir. Bu öyküde de savaş döneminde sekteye uğrayan eğitim sistemi eleştirilmiştir.

Öykülerin her biri sade bir dille yazılmıştır. Savaş öncesi ve sonrasında kurgulanan olaylar olduğu gibi aktarılmaya çalışılmıştır. Böylelikle dönemin anlayışı olan sade ve samimi bir dille öykülerin konusu daha da çarpıcı hale getirilerek eleştirmek istenilen düzen tüm yalınlığıyla ortaya konulmuştur. Bu bağlamda çocuk karakterlerin de sade bir dil ile örtüşmekte olduğu söylenebilmektedir. Çünkü savaş döneminin tüm süreçleri, çocuk karakterlerin önyargıdan uzak, saf oluşlarıyla olduğu gibi aktarılmıştır. Böylelikle savaş dönemini çocukların gözünden görmek okuyucuda çeşitli bakış açısı kazandırmaya olanak sağlamaktadır. Her bir öyküde kullanılan karakter sayısının azlığı da sade bir dille birleşerek kalabalığa ses olmuştur.

DEĞERLENDİRME

Gerek Nazi Almanya'sının gerek İkinci Dünya Savaşı Sonrası Almanya'sının yaşadıkları problemlerle yüzleşen alanlardan biri şüphesiz ki edebiyattır. Yıkıntı Edebiyatı (Trümmerliteratur) olarak adlandırılan bu akım, Nazi rejiminin sebep olduğu yıkımı ve insanlara yaşattığı zulmü gözler önüne sererek okuyucuya aktarmakta-

dır. Böylelikle dönemin sosyo-politik durumunu en iyi şekilde ele alan yeni bir edebi tür doğmuştur. Savaş döneminde yazmalarına izin verilmeyen edebiyatçılar, savaşın ardından Amerikan Edebiyatının önemli bir türü olan short story'den etkilenerek kendilerine yeni bir tür inşa etmişlerdir. Kısa Öykü (Kurzgeschichte) olarak adlandırılan bu edebi tür, Alman yazarlar için yeni bir başlangıç ümidini oluşturmuştur. Söylenmek istenen ancak söylenemeyen birçok söz kapalı kutulardan çıkmış, edebiyat alanındaki eksikliğin hemen giderilebileceği bir türe, kısa öyküye ihtiyaç duyulmuştur. Bunun sonucunda, kısa, öz, yalın ve hızlı bir şekilde birçok eser ortaya konulmuştur. Dönemin edebiyatçıları, Alman toplumunun içinde bulunduğu tarihsel durumu konu edinerek yaşananların hemen unutulacak cinsten olmadığını savunmuşlardır. Her şeye yeniden başlama düşüncesiyle onarılan devlet yapısında unutulamayacak denli acıların varlığı her bir satıra konu olarak aksetmiştir. Bu nedenle yazarlar ve şairler, tüm insanlığa yaşatılanları aktarmak için adeta birer ayna görevi görmüşlerdir. Kısa öykü türü ise bu görevi gerçekleştirebilecekleri en etkili ortam olmuştur. Bu dönemde savaşa katılmış veya bir düşmüş yazar ve şairler şahit oldukları vahşeti anlatabilmek için, kısa öykü türünü seçerek yaşananları olduğu gibi aktarma gayesini gerçekleştirmişlerdir. Bu yazarlara örnek olarak çalışmada ele aldığımız Heinrich Böll ve Wolfdietrich Schnurre, İkinci Dünya Savaşı'na tanıklık etmiş, savaş kuşağının temsilcisi olarak bu kuşağın yaşadıklarını eserlerinde olabildiğince gerçekliğe bağlı kalarak ve yüksek sesle aktarmayı (Frenzel ve Frenzel, 1977: 662, 694) görev edinmişlerdir.

Savaşın etkisinin en çok, savaş döneminde yaşanan vahşeti anlamlandıramayan ve yaşama şansı ellerinden alınmış olan çocuklar üzerinde olduğu bir gerçektir. Bir toplumun özünün çocuğun gözüyle anlatılabileceğine inanan yazarlar, kısa öykülerde konu edindikleri savaş döneminin acımasızlığını çocuk karakterlerin gözünden aktarmaya çalışmışlardır. Çocuklar her türlü siyasi konudan uzak, olayları olduğu gibi, tarafsız bir şekilde anlatabilecek özelliindedirler. Bu sebeple yetişkinler tarafından kurulan sistemin, savaşın anlamsızlığının, kirlenmiş dünyanın ele alındığı kısa öykülerin, çocuk karakterler üzerinden aktarılmaya çalışıldığı söylenebilmektedir. Görüldüğü üzere, kaybolan kuşağın temsilcisi olan çocuk karakterlerin kullanımlarıyla birlikte savaş dönemi insanının yaşadığı zorluklar tüm saydamlığıyla sunulmaktadır. Elbette kısa öykülerde sadece çocuk karakterler kullanılmamıştır. Dönemin toplumsal yapısı diğer karakterlere yüklenen işlevlerle de vurgulanmaya çalışılmıştır. Örneğin Baba, Anne, Büyükanne gibi karakterler sıkça karşımıza çıkmaktadır. Ancak yaşananları tüm berraklığıyla, etkili bir şekilde aktarabilecek karakter olarak çocuklara bilinçli olarak yer verildiği yapılan araştırmalar sonucunda ileri sürülebilmektedir. Bu tespit, çalışmamızın spesifik yönünü temsil etmektedir. Bu bağlamda seçilen iki öykünün çözümlemesi ve karşılaştırılması bu tespiti dayandırmamıza yardımcı olmuştur. Böylelikle savaşın tüm acımasızlığı, çocuğun gözünden aktarıldığı iki farklı kısa öykü örneğinde yapılan çözümlemeler sonucu yorumlanmaya çalışılmıştır.

SONUÇ

Çözömlenen öykülerden *Jenö Arkadaşımı*'da; İkinci Dünya Savaşı'nın başlamak üzere olduğu bir dönemde siyasal ve toplumsal düzene karşı eleştiriler ortaya konulmuştur. Bu eleştirilerin temelinde yatan düşünce ise insanlığın, dostluğun, hoşgörünün herhangi bir ayırım gözetmeksizin var olması gerektiğidir. Bu düşünce iki ayrı kültürde yetişmiş iki küçük çocuğun arkadaşlıkları üzerinden sunulmuştur. Dönemin baskı, önyargı, ötekileştirme gibi nedenlere bağlı olarak yetişkin dünyasının kirlenmişliğı, bu kirlenmiş dünyada tüm saflığıyla kalabilen çocuklar ile anlatılmıştır. Bu neticede öyküde çocuk karakterler kullanılarak İkinci Dünya Savaşı Dönemi'nin siyasal ve toplumsal yapısına eleştirilerde bulunulmuş ve dönem tüm şeffaflığıyla gözler önüne serilmiştir. *Dayım Fred* isimli öyküde ise çocukluğu savaş yıllarına denk gelen ben-anlatıcı, savaş sonrası dönemde Almanya'nın içinde bulunduğu sıkıntıları ahlak ve değer yargıları bağlamında sorgulayarak gözler önüne sermiştir. İki öyküde de ortak nokta, başkarakterlerin çocuk olmasıdır. Savaş öncesi ve savaş sonrasında yaşanan tarihsel, kültürel ve politik etmenler apaçık bir şekilde gözler önüne serilmiştir. Her bir çocuk ekonomik, sınıfsal, aile yapısı, eğitim durumu, kültür ve yaşam tarzı olarak farklılıklar göstermektedir. Dolayısıyla bu farklılıklar savaşın insanlar üzerindeki yıkıcı etkisiyle birlikte merkeze alınarak farklı dönemler çerçevesinde eleştirilmiştir. Bu eleştiriler sınıfsal fark, baskı rejimi, değer dünyası, önyargı, saflık ve eğitim sistemi olarak özetlenebilmektedir. Savaş döneminin tüm süreçleri çocuk karakterlerin önyargıdan uzak, saf olma özelliklerinden yararlanılarak, olduğu gibi aktarılmıştır. Bu bağlamda yaşananları çocukların gözünden görmenin dönemi eleştirmeye ve okuyucuda çeşitli bakış açısı kazandırmaya olanak sağladığı çıkarımı yapılabilmektedir. Bu noktada Weltliteratur (Dünya Edebiyatı) kavramının savaş sonrası ortaya çıkan yeni Alman Edebiyatı'nı önemli kılan bir unsur olarak karşımıza çıktığını söylemek yerinde olacaktır. Çünkü yazarlar, dönemin yıkımını edebiyatta konu edinerek Weltliteratur kavramına hizmet etmişlerdir. Bu hizmet ile birlikte okura büyük bir miras bırakmışlardır. Zaman ve mekâna bağlı olmadan kendi öz bilinciyle var olan eserleri oluşturarak dünyada kalıcı olmayı başarmayı sağlayan bu miras, Savaş sonrası Alman Edebiyatı'nda kısa öykü türünde görölmektedir. Savaşın tüm yıkıcı özelliğıyle ilişkili olarak şekillenen kısa öykünün, kullanılan çocuk karakterler ile birlikte evrensel değerlerden bahsedilerek Weltliteratur kavramına dâhil edildiğı söylenebilir. Çocuğun saf yapısı, zamana ve mekâna bağlı kalmadan kendiliğinden var olmaktadır. Bu nedenle kısa öyküler çocuk karakterlerle birleşerek dünyada kalıcılığı sağlamakta ve her insanın içindeki saflığa dokunmaktadır. Bu sayede geçmiş ile bugün arasında diyakronik bir çıkarım yaparak savaş döneminde yaşanmış tüm gerçekleri yeniden düşünmemize olanak sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Arnold, H. L. (2004). Die Gruppe 47. Reinbeck bei Hamburg: Rowohlt Verlag.
- Altunbay, M., & Çakır, E. (2018). Çocuk Edebiyatı Ürünlerinde Savaş ve Göç Olgusu (Uçurtma Avcısı ve Kuş Olsam Evime Uçsam Adlı Eserler Örnekleme). Çocuk Edebiyatı Ürünlerinde Savaş ve Göç Olgusu, 96-110.
- Aumayr, K. (2023). *Der Lebensborn e.v. Zwischen Mythos und Realität – Ideologie*. Masterstudium Lehramt Sekundarstufe Allgemeinbildung Geschichte und Sozialkunde/Politische Bildung Linz: Johannes Kepler Universität
- Aytaç, G. (2012). *Çağdaş Alman Edebiyatı*. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Baştürk, B. (2013). İtalya ve Almanya Örnekleri Bağlamında Faşizmde Kadın İmgesi. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Anabilim Dalı Siyaset Bilimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Tez Koleksiyonu.
- Berg, J. ve Böhme, H. vd. (1981). Sozialgeschichte der deutschen Literatur von 1918 bis zur Gegenwart. Frankfurt am Main: Fischer Verlag
- Böll, H. (1967). Dayım Fred. Cüce ile Bebek içinde (s. 96-100). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Ekinci, O. (2017). Edebiyat Sosyolojisi Bağlamında II. Dünya Savaşı Sonrası Alman Edebiyatı Üzerine Bir İnceleme. *Folklor/Edebiyat*, 87-104.
- Erkurt, G. Ş. (2021). *Savaş Sonrası Alman Edebiyatı Hermeneutik ve Alımlama Estetiği Odaklı Karşılaştırmalı Çözümlemeler*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Frenzel, H.A. ve Frenzel, E. (1977). Daten deutscher Dichtung Chronologischer Abriß der deutschen Literaturgeschichte – Band I von Anfängen bis zur Romantik. München: Deutscher Taschenbuch Verlag
- Gebhardt, M. (2016). Askerler Geldiğinde. Ankara: Astana Yayınları.
- Gelfert, H. D. (2004). Wie interpretiert man eine Novelle und eine Kurzgeschichte. Stuttgart: Philipp Reclam
- Haffner, E. (2019). Blutsbrüder. Berlin: Aufbau Taschenbuch Verlag.
- Hawes, J. (2017). Kısa Almanya Tarihi. (Çev. Y. Alogan). Ankara: Say Yayınları.
- Karasubaşı, İ. (2015). II. Dünya Savaşı Çocukları. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 441- 450.
- Kargı, B. (2019). Wolfdietrich Schnurre'nin Karşı Çıkmak Gerekiyordu Kitabını Oluşturan Kısa Hikayelerin Savaş Sonrası Alman Edebiyatında Rolü. *Çankaya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23-48.
- Kurt, G. (2019). Kısa Hikayeler II. Dünya Savaşı Sonunda Almanya'da Yıkıntılardan Doğan Yeni Bir Edebi Tür. *Filoloji Alanında Araştırma Makaleleri* (s. 129-146). içinde Ankara: Gece Akademi.
- Opdyke, I. G. (1999). In May Hands – Memories of a Holocaust Rescuer. New York: Anchor Books.

Selçuk, İ. (1996). Woldietrich Schnurre'nin "'Als Vaters Bart Noch Rot War"' Adlı Yapıtında İdeal Değerlerle Gerçeklik Çatışması. *Yüksek Lisans Tezi*. Erzurum, Türkiye: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İNTERNET KAYNAKLARI

Fedeli S. ve Migotto A. (Yönetmen). (2019). *Anne Frank Prallel Stories (Uzun Metrajlı Belgesel Kurgu Film)* Erişim Tarihi: 03.06.2023, <https://www.netflix.com/tr/title/81264660>.